

об'єктами ідеології державотворення мають стати суспільство загалом, його політичні, соціальні та економічні інститути, органи управління всіх рівнів, а передусім – заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Такий підхід слугуватиме передумовою підготовки високопрофесійних кадрів для безпекового сектору, стане запорукою підвищення рівня довіри до правоохоронних інституцій.

Список використаних джерел

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ МОН України від 16 черв. 2015 р. № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>.

2. Отрешко В. Ідеологія як складова державотворення. *Освіта регіону*. 2013. № 1. (Серія «Політологія. Психологія. Комунікації»). URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/992>.

Білозьоров Євген Вікторович,
заступник директора навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нинішній етап розвитку юриспруденції, як і науки взагалі, певною мірою можна було б назвати етапом пошуку їх методологічних засад. Розроблення методології визнано пріоритетним напрямом наукових досліджень в юридичній науці взагалі та її окремих галузях. Так, провідні міжнародні наукові конференції рекомендують вважати розробку методологічних проблем правознавства одним із найважливіших завдань юридичної науки. Зважений методологічний підхід орієнтує науковців на пошук принципово нових шляхів вирішення теоретичних і практичних проблем, результати якого були б початком майбутніх теоретичних досліджень і містили їх методологію [1, с. 7]. Проблема методології є неминучою для будь-якої науки. І це зрозуміло, адже плідність наукового пізнання, ступінь і глибина його проникнення в сутність досліджуваних явищ і процесів, а зрештою – приріст наукових знань значною, а нерідко й вирішальною мірою залежать від методологічного інструментарію, що використовується дослідниками. Ця проблема набула для пострадянського правознавства особливої актуальності. Панування довгі роки моністичного матеріалістичного підходу до

вивчення правових явищ, негативне ставлення до всіх інших доктрин і теорій, побудованих на відмінних від матеріалізму світоглядних позиціях, перешкоджали використанню здобутків європейської і світової правової теорії, правової культури, збіднювали уявлення про право та його місце в системі засобів соціального регулювання та способів світосприйняття. Тому не випадково увага до проблем методології у вітчизняному, як і пострадянському загалом, правознавстві в останні два десятиліття помітно зростає [2, с. 22].

У філософсько-довідковій літературі під методологією розуміється складова сучасного наукового пізнання, сутність якої розкривається в кількох значеннях: 1) вчення про методи наукового пізнання; 2) метатеорія науки, завданням якої є реконструкція науки з метою виявлення особливостей будови та оптимізації її функціонування; 3) рівень теоретичного самоусвідомлення науки [3, с. 98]. В енциклопедичній праці із загальної теорії держави та права методологія визначається як сукупність методів (прийомів, способів і засобів), що використовуються у процесі наукового пізнання та здійснення практичної діяльності. Це система науково обґрунтованих підходів, положень і процедур, які в поєднанні становлять єдину методологічну основу, застосовуються під час наукового пізнання та здійснення практичної діяльності; містить єдині правила щодо порядку й умов застосування пізнавального інструментарію. При цьому методологія юридичної науки – це система методів (принципи, правила, прийоми, способи і засоби), які використовуються всіма юридичними науками в ході наукового пізнання, та містить правила їх використання. Методологія правознавства визначає взаємодію методів, забезпечує єдині підходи до вивчення предмета; забезпечує науковість пізнання; характеризує наукову діяльність як багатоаспектну, що здійснюється в межах чітко визначених етапів; забезпечує дослідження державно-правових категорій і характеризує їх призначення в суспільстві [4, с. 154–155].

У свою чергу М.С. Кельман відмічає, що методологією сучасного правознавства (юридичної науки) є вчення про структуру, логічну організацію, принципи, методи, засоби та форми діяльності дослідника у процесі пізнання ним досліджуваних державно-правових явищ. Методологія юридичної науки забезпечує як наукове пізнання, так і наукову діяльність учених-юристів. Вона є формою самопізнання та самосвідомості юриспруденції. Методологія правознавства повинна мати чітку

структуру (вертикальну та горизонтальну), що охоплює загальні компоненти лише в різних відносинах між ними: домінуючий світогляд, тип наукового мислення, філософські й інші підстави, загальнонаукові та спеціальнонаукові парадигми, методологічні підходи, теорії та інші наукові знання, потенційно можливі й використовувані методи. Це – важлива передумова формування ефективної системи правового регулювання [5, с. 10].

Структурно методологія має кілька рівнів, основними з яких є такі: діалектико-світоглядний – визначає головні вектори та загальні принципи пізнання в цілому (вищий рівень); загальнонауковий (міждисциплінарний) – використовується під час пізнання особливої групи однотипних об'єктів (середній рівень); конкретнауковий – застосовується у процесі пізнання специфіки окремого об'єкта (нижчий рівень); перехідний від пізнавально-теоретичної до практично-перетворюючої діяльності – розкриває загальні шляхи та форми впровадження результатів наукових досліджень у практику. Між цими рівнями методології існують органічний зв'язок, залежність, підпорядкованість і взаємопроникнення [6, с. 86]. Відповідно до позиції С.Д. Гусарева та О.Д. Тихомирова, методологія сучасного правознавства представляє собою багатопланове утворення, яким охоплюються: 1) проблеми структури наукового знання взагалі та наукових правових теорій зокрема; 2) закони виникнення, функціонування правових теорій; 3) поняттєво-категоріальний апарат юридичної науки та її окремих дисциплін; 4) структура та операційний склад методів юридичної науки; 5) аналіз її мови, формальних і формалізованих методів дослідження (методики і процедури дослідницької діяльності), типології систем наукового правового знання. Таким чином, зміст методології сучасного правознавства складає система принципів і способів організації, побудови і здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в галузі дослідження державно-правової дійсності, а також вчення про цю систему [7, с. 63].

Таким чином, трансформуючи окреслені вище судження відносно предмета і завдань наукового пошуку, доречно виокремити такі складові методології конституційно-правових досліджень: по-перше, світоглядні, філософські, наукознавчі, соціологічні та теоретичні основи; по-друге, принципи наукового пізнання; по-третє, методологічні (дослідницькі) підходи; по-четверте, основні наукові методи вивчення предмета та побудови відповідних наукових знань. Такий підхід до опису структури

методології осмислення конституційно-правових відносин не заперечує доцільність, можливість і необхідність інших, а навпаки, забезпечує їх збагачення і взаємодоповнення, цілісність їх сприйняття. Побудова різноманітних класифікацій або виокремлення різноманітних структур методології конкретної наукової розвідки не є самоціллю, а зумовлені необхідністю встановлення взаємозв'язків між її компонентами, що є необхідним для правильного вибору «арсеналу», «інструментарію» методологічних принципів, прийомів, правил, засобів конституційно-правових досліджень.

Ступінь достовірності пізнавальної діяльності визначається як відповідність її результатів «реальному стану речей», що залежить від обрання і використання правильного шляху та найбільш адекватних засобів наукового дослідження. Саме тому питання методологічного забезпечення є першочерговим для теоретичного осмислення в будь-якій предметній сфері. Лише за умови озброєності сучасною методологією вітчизняна юридична наука зможе виконати поставлене перед нею завдання щодо удосконалення конституційного процесу в Україні в умовах євроінтеграції.

Звідси слідує, що методологічні підходи є визначальною за евристичним потенціалом складовою (рівнем) методології конституційно-правових досліджень. Методологічні (дослідницькі) підходи безпосередньо залежать від наукових парадигм і здебільшого є результатом їх використання, до того ж цей вплив здійснюється не лише за рахунок ідеалів, норм, правил досліджень, що містяться в парадигмі, а й їх предметних положень. Концептуальний підхід у системі методології правового пізнання – це загальна стратегія дослідження, спрямована на опис образу права з позиції деякої, наперед сформованої, фундаментальної ідеї або аксіоматичної засади. Використання концептуальних підходів є способом залучення позаправових ідей і концепцій, у тому числі найширшого, світоглядного рівня [8, с. 461].

Методологічний підхід є одним із головних компонентів парадигми та розглядається як своєрідний «ансамбль» взаємозалежних наукових методів. Методологічний підхід містить у собі різноманітні взаємозалежні методи, певним чином пов'язані між собою, серед яких один або декілька є ключовими, а всі інші підпорядковані їм, залежні від них, мають допоміжний характер. Поняття «підхід» є загальноприйнятим у сучасній соціальній науці з середини 1960-х років, одержавши

досить чіткі визначення як певного «способу організації пізнавального процесу в конкретній науці, що фіксує не лише інструментальну сторону пізнання, але й світоглядну, загальнотеоретичну» [9, с. 227]. У цьому контексті заслуговують на увагу міркування А.О. Фальковського про те, що підхід стосовно методу є більш високим рівнем методології. В основі підходів лежить концептуальна ідея, що безпосередньо визначає спрямованість і впливає на інтерпретацію результатів дослідження. Підхід є формою органічного поєднання світоглядно-філософської спрямованості з методичним інструментарієм, який використовується в певній галузі дослідження. Сутність підходу не вичерпується сукупністю методів, а повинна включати також компоненти більш загального порядку (ідеї) та окремого, суб'єктивного (оцінки). Підходом у методології юриспруденції можна вважати загальну спрямованість дослідження, зумовлену певною фундаментальною ідеєю, крізь яку проходить процес осягнення права. Вибір підходу визначає відбір методів дослідження, а також інтерпретацію отриманих результатів крізь призму певної концептуальної ідеї [10, с. 11].

Провідну пізнавальну роль у конституційно-правових дослідженнях відіграє діяльнісний підхід як гармонійна сукупність установок, прийомів, ансамбль методів, серед яких метод діяльності вважається провідним, а інші стосовно нього виконують обслуговуючу роль. Цей підхід дозволяє зосередити увагу дослідника не тільки на проблемі власне діяльності, а й на інших явищах, у співвідношенні або взаємодії з якими знаходиться людська діяльність. Слід констатувати досить широкі можливості застосування категорії «діяльність» як принцип або метод пізнання у сфері конституційно-правових досліджень. Головною рисою методу діяльності є можливість пізнання явища правової дійсності крізь призму існування такого чинника як людська діяльність. На відміну від методу, діяльнісний підхід дозволяє ставити та вирішувати більш складні науково-пізнавальні завдання, що підтверджується розширенням його гносеологічного інструментарію [11, с. 128].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку юридичної науки уявляється за доцільне функціональний та інші) до конституційно-правових досліджень, а їх певну сукупність, що сприятиме вирішенню різнопланових дослідницьких проблем.

Список використаних джерел

1. Балинська О. М., Яценко В. А. *Методологія сучасного правознавства* : посіб. / за заг. ред. О. М. Балинської. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 372 с.

2. Козюбра М. *Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. Право України*. Київ, 2014. № 1. С. 22–32.

3. Петрушенко В. Тлумачний використовувати не окремо взятий підхід (аксіологічний, антропологічний, діяльнісний, системний, феноменологічний,

словник основних філософських термінів. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. 264 с.

4. Мала енциклопедія теорії держави та права / С. Б. Бобровник та ін. ; за ред. проф. Ю. Л. Бошицького. Київ : Кондор-Видавництво, 2012. 368 с.

5. Кельман М. С. *Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку* : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 35 с.

6. Керимов Д. А. *Методологія права: предмет, функції, проблеми філософії права* : монографія. 4-е изд. М. : Изд-во СГУ, 2008. 521 с.

7. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. *Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності)* : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 495 с.

8. Оборотов Ю. М., Горобець К. В. *Методологія правового пізнання. Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 2 : Філософія права / редкол. : С. І. Максимов (голова) та ін. 2017. С. 460–463.

9. Хрідочкін А. В., Макушев П. В. *Методологія сучасного правознавства* : навч. посіб. Дніпро : Гельветика, 2017. 368 с.

10. Фальковський А. О. *Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Одеса, 2011. 17 с.

11. Гусарев С. Д., Білозьоров Є. В. *Діяльнісний підхід як структурний компонент методології сучасного правознавства. Методологія в праві* : монографія. Київ : Грамота, 2017. С. 122–128.